

JURYRAPPORT 2014

Laten we de uitreiking van de prijs voor de Onderwijsjournalistiek 2014 nu eens beginnen met een geloofsbelijdenis.

Een seculiere, weliswaar – weest u niet bang, Of een ambachtelijke, zo u wilt.

Doet u mee?

Dan is de vraag: waarom zijn wij journalisten op aarde?

Ook afgezien van denominatieve scherpslijperij is dat een relevante vraag. Journalistiek is per slot van rekening geen vrijblijvende intellectuele exercitie, maar een praktisch vak. Met andere woorden, de vraag waarom journalisten op aarde zijn, komt erop neer: wat moeten journalisten hier eigenlijk *doen*?

Gemeente.. Ik bedoel, geacht gehoor, ik zou in antwoord op die vraag in elk geval dit willen zeggen, als eerste, globale en hopelijk niet-controversiële aanzet.

Zeg maar als open deur.

Journalistiek moet burgers in een democratische samenleving *informereren* en *oriënteren*.

Dat wil in de eerste plaats zeggen: kennis bieden, feiten verzamelen (informereren) en in een betekenisvol verband brengen (oriënteren). Het doel is immers dat burgers zich een op feiten gebaseerde mening kunnen vormen over wat er in de wereld om hen heen gebeurt, en een handelingsperspectief aangeboden krijgen, zodat ze weten wat ze, op hun manier en in hun leven, eraan kunnen dóen.

Het gaat in de journalistiek dus niet alleen om het beschrijven van bekende zaken, of om het stellen van vragen, maar ook om het opdiepen van onbekende, verborgen of bewust verholde feiten, én om het geven van mogelijke antwoorden.

Geldt dat ook voor onderwijsjournalistiek?

Uiteraard.

Bij uitstek zelfs, er bestaat immers een nationale leerplicht – dus onderwijszaken raken alle Nederlanders - en onderwijs is de Staat der Nederlanden grondwettelijk een zorg – dus, als het goed is, ook permanent voorwerp van politieke, bestuurlijke én journalistieke aandacht.

Dat betekent ook dat de eisen die burgers aan journalistiek kunnen stellen – informeren en oriënteren – op het terrein van onderwijs nog wat dwingender zullen zijn dan, bijvoorbeeld, op dat van de kunsten, van sport of van *life style*.

Met andere woorden, het vooroordeel (overigens ook onder journalisten te vinden) dat onderwijsjournalistiek bij de zachte sector hoort, of aanschurkt tegen voorlichting en ver af staat van, bijvoorbeeld, onderzoeksjournalistiek, is compleet misplaatst. Integendeel, Onderwijsjournalistiek kan en moet juist bikkelhard zijn, volledig *without fear or favour*, zelfs niets ontziend – omdat het per definitie iedereen aangaat.

Vanuit die geloofsbelijdenis, die natuurlijk open staat voor exegetische, heb ik goed nieuws voor u – om niet te zeggen een blijde boodschap.

Daar bouwen we naartoe, want eerst komt wat gemengder nieuws.

Vorig jaar voorspelde de jury al, dat er dit jaar opnieuw een Onderwijsprijs zou zijn. Er was een kleine zorg geweest over een dipje in het aantal inzendingen – van 32 in 2008 naar 19 in 2012 – maar vorig jaar haalden we alweer het mooie aantal van 23 inzendingen. Dat belofde goeds voor het nieuwe jaar.

Nu, een jaar later, staan we hier inderdaad weer. Minder goed nieuws: het aantal inzendingen daalde naar het niveau van 2012. Negentien stuks.

Is dat te weinig? Kwalitatief gesproken: zeker niet - zoals uit het vervolg van dit juryverslag zal blijken. De jury was, zal ik maar bekennen, gefrappeerd, soms zelfs geïmponeerd, door de kwaliteit van veel inzendingen.

Kwantitatief gesproken: ja, er mag wel een schepje bovenop. Geeft u het door, ook – of zeker – als u dit keer niet met de prijs naar huis gaat.

Aan de andere kant, de jury heeft de eerste inzending voor 2015 nu al binnen, dat betreft een onderzoek naar onderwijsvernieuwers, dat net na de sluitingstermijn voor dit jaar is verschenen. Dat biedt hoop.

Gelukkig trof de jury dit jaar ook weer een bijdrage aan van een nationale omroep, het KRO-programma *Brandpunt* met een reportage over de kleutertoets (een heet hangijzer in de onderwijsjournalistiek van het afgelopen jaar). Maar dat was wel de enige inzending van een audiovisueel medium. Radio ontbrak volledig.

Graag wil de jury daarom ook gebruik maken van de gelegenheid om met name collega's van radio en tv op te roepen volgend jaar hun beste producties in te zenden.

Dat geldt des te meer, omdat (en nu begint het goede nieuws) de oogst dit keer wél verscheidene geslaagde voorbeelden omvatte van nieuwe, digitale journalistiek die gebruik maakt van de mogelijkheden van internet.

Zo is er het *Dossier Flexwerk* van Yvonne van de Meent op de site Hogeronderwijs.nu, een *Fundgrube* voor iedereen die wil weten hoe het nu zit met flexwerk in het onderwijs (en wat de Belastingdienst daarvan vindt). Of neem de artikelen van Johannes Visser over het

achterhaalde werkritme op school en het vermeende onderwijs-Walhalla Finland, beide op het innovatieve digitale platform *De Correspondent*.

Beide inzendingen (het zijn er drie, oplettende onderwijsjournalisten, maar ik reken de artikelen van Visser nu even samen als één inzending) doen wat ik zojuist omschreef als de taak van journalistiek: feiten verzamelen én duiden, dringende vragen stellen maar ook mogelijke antwoorden bieden.

Ook andere inzendingen, met name het *Dossier Cito* van *Didaktief*, hadden een stevige digitale component, waar de gepubliceerde artikelen werden uitgebreid, aangevuld, en van commentaar voorzien.

Zo hoort het ook, zou je bijna zeggen, anno 2014.

Na dit eerste heuglijke nieuws toch nog even een kleine, administratieve domper, voor we bij de *short list* komen.

Een paar inzendingen heeft de jury na een eerste waarderende blik buiten beschouwing moeten laten, simpelweg omdat ze niet vallen binnen de criteria van de prijs.

Dat betrof het boek van Anja Vink *Van deze kinderen ga je houden*, over een schooljaar in klas 1d van een vmbo-school, en de komische strip *Bob & Ab* van Wim Stevenhagen, uit het *Onderwijsblad*.

Wat het boek betreft, dat heeft niet te maken met het feit dat Anja Vink al meervoudig winnaar is van de Prijs voor de Onderwijsjournalistiek – hoewel het natuurlijk ook niet te gek moet worden - maar het is nu eenmaal zo dat deze prijs is ingesteld voor wat we kunnen noemen eerstelijns journalistieke producties en niet voor boeken.

Hier is enige nadere verantwoording wel op haar plaats, want het reglement is wat ambigu. Daarin staat (artikel 4 lid a) dat in aanmerking komt: journalistiek werk dat is „gepubliceerd door een Nederlandstalig medium. De aard van het medium – krant, tijdschrift, radio, televisie, website – is niet relevant.” De jury heeft gemeend die opsomming uitputtend en gesloten te mogen interpreteren, dus een medium dat geen krant, tijdschrift, radio, televisie of website is doet niet mee. Een boek dus niet.

Dat lijkt ook logisch, want bij een jaarprijs als deze moet het gaan om producties die in de tijdspanne van een jaar in een journalistiek medium zijn verschenen, enkelvoudig, als serie of als dossier, maar niet in één keer als boek of naderhand gebundeld en bewerkt tot een boek. Dat zou ook leiden tot scheve concurrentieverhoudingen met andere inzenders, die niet de tijd of gelegenheid hebben gehad hun productie verder te bewerken.

Bovendien is er al de M.J. Busse prijs voor het beste journalistieke boek van het jaar. Die prijs is, aldus juryvoorzitter Hubert Smeets dit jaar, bedoeld voor non fictieboeken die „met journalistieke middelen tot stand zijn gekomen” en die „actuele en dringende maatschappelijke kwesties aan de orde stellen”.

Nou, dat lijkt me kat in het bakkie, Anja Vink. Kortom, we zeggen niet: daar is de deur, maar wel: één deur verderop graag.

Dan de strip. Hoewel zowel Bob als Ab voortdurend, al sinds 1987, zeer actuele en dringende onderwijskwesties aan de orde stelt, en niet in boekvorm, valt toch ook dit tweetal buiten de orde van het reglement.

Ja, de jury heeft soms hard moeten lachen, dus dat zit wel snor. Maar een strip is nu eenmaal geen journalistieke productie in bovengenoemde zin, die van informeren en oriënteren van de burger. Integendeel, een geslaagd komisch stripverhaal *misinformeert* en *desoriënteert* eerder, want biedt een scheve blik op de werkelijkheid. Daar ontstaat de grap, ook bij Bob & Ab. Die kan wel een flits van inzicht opleveren („zo is het!”), maar dat is bijvangst. De grap gaat vóór – en terecht.

Gezien hun diepe scepsis over de doorgebureaucratiseerde onderwijswereld zal het Ab en Bob zelf ook niet verbazen, denk ik, dat ze buiten de orde vallen. Ik zie in elk geval dat ze niet aanwezig zijn vanmiddag, maar met hun tekenaar zijn thuisgebleven.

Daarmee ben ik dan gekomen bij de *short list* van dit jaar, en bij meer goed nieuws.

Die lijst biedt een keur van mooie, informatieve en innovatieve journalistieke producties.

Dat is reden tot vreugde. Alleen al omdat het korte metten maakt met de wat badinerende vaststelling van de juryvoorzitter hier vorig jaar, namelijk dat onderwijsjournalistiek – zowel die van landelijke media als die van vakbladen – vaak veel te hap-snap, braaf of te volgzaam is. Of beter gezegd: de situatie van het onderwijs afwisselend rooskleurig voorstelt (“louter positieve ervaringen”) danwel van de weeromstuit inktzwart afschildert als een naderende Apocalyps (“de teloorgang van..”, “het einde van..”)

Ik citeer nog even uit dat juryrapport, voor wie het niet heeft onthouden of meegenomen: „Je leest veel over successen, over prachtige nieuwe methodes en technieken, over dappere leerkrachten die het best redden samen – maar waarom is het onderwijs ons, en de Staat der Nederlanden, dan toch een voortdurende bron van zorg?”

De jury drong toen aan op „wat meer tegenspraak en context”, en op meer aandacht voor „sluipende processen” in het onderwijs die zich veelal voltrekken ver onder de radar van de journalistiek, zeker die van de algemene, landelijke media.

Die harde woorden kan de jury, op grond van de inzendingen van dit jaar, volmondig weer inslikken, zagezegd.

De zes journalistieke nominaties op de lijst laten namelijk een prikkelende variatie zien, zowel in onderwerpkeuze – van *evergreens* als bureaucratie tot een cursus motivatie voor jonge leraren – als in journalistieke methoden – van interviews en inventarisaties tot stevige onderzoeksjournalistiek – als ook in vormgeving – van knalhard *text driven* tot oogstrelende graphics – als ook, ten slotte, in genres – van recht door zee reportages tot uitputtende, open einddossiers.

Kortom, alle zes inzendingen die de *short list* haalden, zijn een feest om te lezen en bekijken, of (zoals het flexwerk-dossier) te raadplegen.

Maar er kan er maar één winnen.

Eerst een kort woord, in alfabetische volgorde van eerste auteur, over alle zes.

- Kitty Borghouts: *Dossier jonge docenten* (De Limburger/Limburs Dagblad)

Het dagblad *De Limburger*, toch al een prachtig bastion van regionale journalistiek, heeft in 2012 een themaredactie opgezet van redacteurs die zich exclusief bezig houden met onderwijs, gezondheid en wat dan heet sociale cohesie. Met die aanpak hoopt het dagblad de verdieping te bieden die nu net de meerwaarde kan zijn van krantenjournalistiek. Ook naar het laatstgenoemde onderdeel – sociale cohesie – ben ik erg benieuwd.

Dat initiatief heeft geleid tot deze inzending, een lezenswaardige en prachtig vormgegeven serie artikelen over jonge leraren van Kitty Borghouts. Centraal in die serie stukken staat de vraag: hoe behouden we jonge leraren, van wie ruim een vijfde binnen vijf jaar afhaakt, voor het onderwijs? Die vraag wordt uitgewerkt met interviews, portretten en een veelvoud aan andere journalistieke middelen.

De jury vond dit een uitstekende serie, die een kernvraag van het onderwijs - de rol van de leraar en hoe die voor of naast de klas staat – op een veelzijdige manier adresseert.

Hulde niet alleen aan de auteur, maar aan de regionale krant die ruimte biedt aan een dergelijk project.

Kanttekening: de jury had wél graag meer gelezen over de vraag wat die jonge docenten nu eigenlijk zelf willen, voorbij het behouden worden. Dus over de vraag hoe zij aankijken tegen het curriculum, tegen vakdidactiek en onderwijsmethodes.

Zij zijn ten slotte de nieuwe generatie- dáárom willen we hen tenslotte behouden.

- Lisette Douma, Robert Sikkes en Rob Voorwinden: *De ideale oplossing voor krimp bestaat niet* (Het Onderwijsblad)

Hier zijn we bij een *evergreen*. Over de krimp van basisscholen is natuurlijk al veel geschreven. En nee, natuurlijk is er niet één recept, of een ideale oplossing voor krimp.

Maar kijk eens hoe overzichtelijk het *Onderwijsblad* dat weet samen te vatten, met feiten uit diverse regio's, en verwijzingen naar relevant onderzoek.

En kijk vooral eens hoe het Onderwijsblad dit probleem letterlijk in kaart brengt, dat wil zeggen verbeeldt, of met een ouderwetse term illustreert: graphics die informatief, fraai vormgegeven én begrijpelijk zijn, wat niet vanzelf spreekt, zoals iedereen weet die wel eens een landelijke krant openslaat.

Het blad heeft hiermee een staat van dienst opgebouwd, maar toch blijft het telkens een plezier om een goed opgemaakte en geïllustreerde pagina te zien.

Kanttekening: het verhaal is vooral inventariserend, maar heeft in de ogen van de jury wel weinig schokwaarde, of zachter gezegd nieuwswaarde. Dat er niet één recept is voor krimp (of remedie, of medicijn tégen krimp), zal bovendien waar zijn, maar is natuurlijk ook weinig geruststellend voor dat ene schoolhoofd dat naar een concrete oplossing zoekt. Wat moet hij of zij nu doen?

- Elisa Hermanides en Bas Soetenhorst: *Fusie UvA en HvA mislukking* (Het Parool)

Verhalen over mislukte fusies zijn zo langzamerhand de *evergreen* onder de *evergreens*, en op zijn minst een blijvertje in de onderwijsjournalistiek. Welke fusie lukte er de afgelopen twintig jaar nu eigenlijk wél? Dat zou pas nieuws zijn.

Maar hoe mislukt zo'n mislukte fusie nu precies? Wie dat wil weten, lees even mee hoe Elisa Hermanides en Bas Soetenhorst zakelijk en precies reconstrueren wat er terecht is gekomen van de oorspronkelijke, hoogdravende fusieplannen van de Universiteit van Amsterdam en de Hogeschool van Amsterdam. Hun stuk legt bloot – een kerntaak van de journalistiek – wat de werkelijkheid is achter de beloftes, of de propaganda. Van de doorstroming tussen hbo en universiteit en afstemming in het onderwijs – de rechtvaardiging van de fusie - blijkt niets terecht gekomen, de winst is vooral bureaucratisch. De twee hadden een primeur met dit nieuws – ook niet onbelangrijk.

Zo schreven Hermanides en Soetenhorst een *case study* naar de werking van bureaucratisch-bestuurlijk realiteitsverlies. Daarmee deden ze wat stadsjournalistiek zoals die van *het Parool* móet doen: lezers informeren en uitleggen wat er in hun directe omgeving gebeurt, ook als de betrokken autoriteiten er liever het zwijgen toe doen.

Kleine kanttekening, voor publiek buiten Amsterdam: wat zegt dit nu over vergelijkbare fusies? Dat uitzoeken is geen taak voor *Het Parool*, maar je zou het willen weten, desnoods in zo'n kattenluikje waar kranten tegenwoordig goed in zijn, een kadertje, en waarin ze zaken uitleggen als 'waar ging de Tweede Wereldoorlog ook alweer over'.

- Yvonne van der Meent: *Dossier Flexwerk* (www.hogeronderwijs.nl)

Je leest er veel over, over flexwerk en zzp'ers – maar zelden, of eigenlijk nooit, zie je alles zo instructief bij elkaar gebracht als in dit indrukwekkende en instructieve dossier.

Yvonne van der Meent bouwt aan een ware database over en voor flexwerkers, die alleen al door de stroom van aanvullingen en nieuws duidelijk maakt dat hier het vizier is gericht op een ingrijpende, personele en arbeidsrechtelijk ingrijpende ontwikkeling in het Nederlands onderwijs. Een webdossier is een uitgelezen journalistiek middel om die ontwikkeling bij te houden en om, in één klap, het gewicht ervan duidelijk te maken. Die mogelijkheid heeft Van der Meent dan ook ten volle benut.

Bovendien leidt zulke geconcentreerde aandacht ook altijd, althans in de handen van echte journalisten, tot nieuws. En dus kwam er uit dit dossier ook nieuws, over de manier waarop de Belastingdienst, laten we zeggen, aankijkt tegen zzp'ers in het onderwijs.

Kortom, een nieuwe vorm, met gebruikmaking van de mogelijkheden van internet, voor een klassiek journalistiek doel: informeren en oriënteren.

Kanttekening, en dat is een open vraag voor een dergelijke nieuwe vorm: gaat de opzet van een dossier niet ten koste van ordening en overzicht, dus oriëntatie, voor de lezer, of gebruiker? Hoe hangen de stukken samen, en hoe moet de lezer, met name als die zelf géén zzp'er is, er zijn weg in vinden?

Hier valt dus nog veel te verkennen – maar dat is met dank aan Yvonne van der Meent.

- Bea Ros, Ronald Buitelaar, Anja Vink, Lodewijk van der Kroft, Monique Marreveld:
Dossier Cito (Didaktief)

Ook een *pièce de résistance* onder de inzendingen. Ook dit dossier maakte in de jury de tongen goed los. Het is een puik staaltje onderzoeksjournalistiek, over een onderwerp dat eigenlijk verbazingwekkend genoeg nooit eerder zo grondig is uitgezocht.

Want iedereen kent het Cito wel, en heeft er mee te maken gehad, maar wat is het nu precies voor club? Hoe zit de organisatie in elkaar, en hoe heeft die zo'n canonieke status gekregen, en een navenant aandeel op de onderwijsmarkt? Hoe lopen de banden met het ministerie van Onderwijs, en wie bepaalt nu eigenlijk wat, als het om die toetsen gaat? En, een even platte als wezenlijke journalistieke vraag: hoe zit het met de centen?

Om antwoord te krijgen op die vragen heeft Didaktief het dossier Cito ondersteboven en binnenstebuiten gekeerd, met alle middelen inclusief een beroep op de Wet Openbaar Bestuur en uitgebreid wederhoor. Dat leidt tot verrassende feiten over de weinig transparante structuur van het Cito, over de banden met het ministerie van Onderwijs en over de betrekkelijke onwetendheid van leden van de Tweede Kamer. De publicaties leidden ertoe dat het Cito nu eindelijk openbare jaarverslagen publiceert, zoals het hoort.

Ook hier wel een kanttekening: wat betekent dit nu in de praktijk voor de afnemers van het Cito, de scholen en uiteindelijk de leerlingen? Met welke andere opzet zouden zij beter af zijn, of maakt het uiteindelijk allemaal weinig uit? Bovendien, de toonzetting van de stukken was hier en daar voor de lezer wel erg sturend, opiniërend of suggestief - wat helemaal niet hoeft want de feiten waren stevig genoeg.

- Johannes Visser: *Finland is niet het beste jongetje van de klas* (De Correspondent).

Over *De Correspondent* zijn door oudere lichtenjournalisten veel grappen gemaakt, toen het platform een jaar geleden begon. Een voormalig weekbladjournalist, nu actief bij een kleine omroep, hoorde ik al verontwaardigd uitroepen 'wat valt het tegen!' toen het platform nog niet eens online was. Hij doelde op de net bekend gemaakte namenlijst van medewerkers: ja, teveel mensen zoals hij.

Een jaar later – en dat is al heel wat, het bestaat dus nog - heeft dat platform in elk geval bewezen dat het een gestage stroom kwalitatief hoogstaande verhalen kan produceren die je in de reguliere pers niet tegenkomt. Dat is wat uitgevers van kwaliteitskranten wel zeggen te bedoelen met 'meerwaarde'.

Zo ook dit stuk van Johannes Visser, zelf leraar, die voor een innovatief platform in feite op een heel klassieke manier – met feiten en cijfers – de mythe doorprikt van Finland als een soort blauwdruk voor het universele onderwijsparadijs. Hij laat, zoals het journalistiek betaamt, met feiten en cijfers de werkelijkheid zien achter de juichverhalen. En dan blijkt het Finse Walhalla geen sluitende formule, maar een concrete, contextgebonden keus, waarbij ook altijd iets verloren gaat.

Kleine kanttekening: de bijdragen van Johannes Visser hebben naast een feitelijk ook een stevig opiniërend karakter. Dat is niet erg, integendeel. Debat moet er zijn. Het hangt ook samen met de aard van het medium, *De Correspondent*, dat zaken wil agenderen. Maar het gaat wel een stapje verder dan puur feitelijke onderwijsjournalistiek en nadert het genre van de column.

Maar misschien is dit helemaal geen kanttekening, maar eerder een aanmoediging: ga zo door. Dit werk smaakt hoe dan ook naar méér.

Zes nominaties dus, stuk voor stuk goed werk, soms inventariserend en servicegericht, soms diepgravend en onthullend, soms innovatief, dan weer klassiek journalistiek. Primeurs over flexwerkers en de belastingen, een mislukte fusie in Amsterdam, een reeks over de jonge leraar, geWObde onthullingen over het Cito, het kon niet op.

Uiteindelijk kwam de jury toch uit bij twee producties die dan net weer boven de andere uitsteken maar onderling sterk van karakter verschillen. De een, ik hintte er net al naar, was die feestelijke maar ook zorgvuldige inventarisatie van het probleem met jonge leraren in het onderwijs, de serie van Kitty Borghouts voor *De Limburger*. De ander het vasthoudende spitwerk van *Didaktief* naar die onbekende olifant in de onderwijskamer, het Cito.

Beide producties informeren én oriënteren, en bieden geïnteresseerde burgers inzicht in een belangrijk terrein van het Nederlandse onderwijs. Beide kenden ook bezwaren; was die inventarisatie van de jonge leraren wel genoeg? Bood de serie voldoende inzicht in wat zij zelf met het onderwijs zouden willen? Aan de andere kant, was de toon van die onthullende Cito-reeks niet net iets te triomfantelijk, of belerend, en werd de lezer niet tussen de regels door een mening opgedrongen - een valkuil waar de beste onderzoeksjournalisten nog wel eens in trappen? En was deze reeks, vergeleken met die van *De Limburger*, niet heel pover vormgegeven, met dat voor de hand liggende, flauwe octopusje om de tentakels van het Cito te illustreren? Anderzijds, wat deed dat plaatje ertoe?

U begrijpt het: het werd een nek-aan-nekrace.

Natuurlijk had de jury de prijs graag, en van harte, aan beiden, of zelfs aan alle zes genomineerden op de *short list* willen willen toekennen. Dat kan niet, er moet een winnaar komen. Bovendien, een heel simpel empirisch puntje: het aantal beschikbare schildjes voor de prijsuitreiking is beperkt: dat zijn er namelijk maar twee. Mochten dus meer dan twee auteurs in de prijzen vallen, dan zullen die een schildje tegoed houden.

Na rijp, vruchtbaar en spannend beraad, heeft de jury gekozen voor de productie die volgens haar het meest indringend heeft laten zien dat ook onderwijsjournalistiek tanden heeft, onderwerpen kan aansnijden die andere media laten liggen, en feiten van nationaal belang kan opdelven die de burger inzicht geven in de werkelijkheid van het onderwijs.

De Prijs voor de Onderwijsjournalistiek 2014 gaat naar de vijf auteurs van *Didaktief* - twee met echt en drie met virtueel schildje - voor hun onthullende artikelenreeks over het Cito.